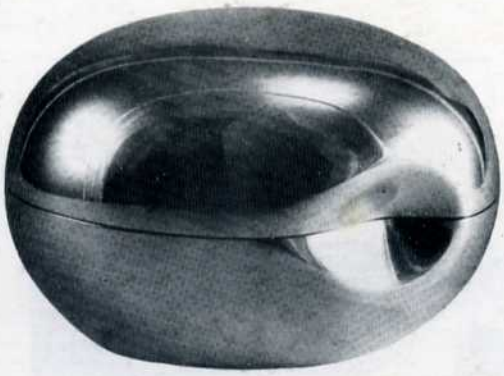

תמונה 1. קופסא לאתרוג, כסף סטרלינג 11 ס"מ גובה

סגנון שנשבה בו רוח חלוציות קולטת עליה, של עבודות פיליגראן תימניות, בצירוף אבני אילת ממכרות תמנע, היה סגנון הלימוד בבצלאל בעת שלמד בה אריה. על המפגש המהמם עם העיצוב הסקנדינבי, והתפתחותו המקצועית במאמר המובא להלן.

האם אוצר מילים הוא שפה?

אריה אופיר

מ־1977 עד 1984 היה אוצר המילים הצורני שלי מוגבל לצורות נפחיות בעלות עיצוב פונקציונאלי, רך, מעוגל, מינימלי, נקי מאד, נעדר תוספות, יפה במובן המקובל של המילה אך חסר עניין ומתח, בקיצור: "בסדר". (תמונה 1).

היתה כנראה השפעה לעובדה שאת הכשרתי המקצועית רכשתי בדנמרק אצל ג'ורג' ינסן, שדרישותיו היו ביצוע מושלם וללא פשרות, כאשר העיצוב הסקנדינבי בכללותו היה המשך של השפעות הבאוהאוס.

הסגנון המקובל ביותר בישראל בתקופה בה התחלתי את לימודי הצורפות בבצלאל היו עבודות הפיליגראן התימניות עם אבני אילת שנמצאו בשפע במכרות תמנע.

מסגנון זה אף נשבה רוח של חלוציות ובשורה של ארץ ישראל חדשה, קולטת עלייה שמשתמשת בחומרים מקומיים המהווים סמל לפריחה תעשייתית שתבוא כביכול מגילוי מחצבים מקומיים של נחושת בתמנע, נפט בחוליקאת וכו'. היו אלה ימי משכית ורות דיין שגילתה והפריחה את מלאכת המחשבת המסורתית ואותן האומנויות שהגרו ארצה מגלות המזרח ונעלמו כמעט לחלוטין בגלל עבודות הדחק בהן הועסקו העולים יושבי המעברות, ישובי העולים ועיירות הפיתוח. כמו כן אפשר היה לראות בבצלאל עבודות שנעשו בהשפעת וולפרט וגומבל שני המורים שהביאו עימם ארצה מגרמניה את סגנון הבאוהאוס.

אבל בצלאל של אז היה שונה לחלוטין מהמוסדות להשכלה גבוהה, בהם נלמדים בימינו מקצועות העיצוב. היו אלה לימודים מ־8 עד 13, מורה אחד ומדריך טכני אחד, ולימודי העיצוב והאמנות היו מצומצים ביותר.

מכאן שעולם הצורות המערבי של אותה תקופה עדיין לא נראה בארץ.

המפגש עם העיצוב הסקנדינבי היה מהמם בעוצמתו, אך יחד עם זאת היו בעיצוב זה זרות, וריחוק כלשהם שכן הוא התאים לארצות הקור והיה מנוכר לסביבה שלנו סביבה שיצרה אווירה של מדבר, אתנוגרפיה ופולקלור מזרחים שנתנו את אותותיהם בישראל הצעירה של אז במחול, מוזיקה, ביגוד ועוד.

אך בו בזמן כבר החלו להתפרץ פנימה השפעות אירופאיות מגרות בחדשנותן ובעושרן הצורני והרעיוני, כמו בארכיטקטורה.

פועל יוצא של כל אלה הוא שהמפגש היה מאד רציונלי, מיידי, אינסטנט במידה מסוימת, נעדר שכבתיות ומנוכר לכל מה שהזכרתי קודם.

אין מה לעשות. גם אנחנו לא נולדנו כאן לתוך מסורת שהועברה אלינו ע"י דורות קודמים.

הקשר עם המערב, בעיקר אירופה וסקנדינביה היה התנאי הכמעט יחידי ליצירת גשר מעל הפרובינציאליות שהתפתחה כאן במהירות.

אך שוב. הכל היה רציונלי, מהראש, אין המשכיות, צריך להמציא, אין מהבטן ובדרך זו אתה לומד לחשוב וליצור שפה צורנית הבנויה מאוצר המילים האישי שלך שככל שהוא עשיר יותר, כך ניתן לבטא מגוון רחב יותר של רעיונות. מבחינה רציונלית נוצרת מקבילות בין המורפולוגיה לטכנולוגיה. האחת מאפשרת או מגבילה את רעותה.

עד 1977 אוצר המילים שלי הצטמצם לשימוש בצורות קלסיות עם תוספת דקורטיבית של צורות אורגניות עשויות ביציקה ומ־1977 נעשה העיצוב יותר פונקציונלי אך עם כל החסרים שהזכרתי בתחילה. מכאן שהייתי צריך לשנות כיוון על מנת לעלות באופן מודע על קו חשיבה שונה, מחושב מאד ורציונלי לחלוטין. לשם כך טיפלתי רבות בדרמימד, בדרמימד שיצר אשליה של תלת־מימד ושל נפח, בצורות גיאומטריות לחלוטין, במודולריות.

האוריגמי היפני (קיפולי נייר) איפשר את אשליית התלת־מימד כתוצאה מקיפולי צורות של דרמימד גיאומטרי (תמונה 2 א', ב', ג').

מודולציה של חלוקי נחל בצורתם האמורפית איפשרה הישגים גיאומטריים כאלה שיעבדו תמיד, שלא יהיו צירופים טובים יותר וטובים פחות. כמו חלוקי נחל שכולם שונים זה מזה אך ככל שתטיל אותם או תסדר אותם, תיוצר קומפוזיציה טובה בכל סדר אפשרי.

יחד עם זאת, כאשר מדובר בצורות גיאומטריות, קיים החשש שלא כל הצירופים יהיו טובים. במיצוי פוטנציאל זה נוצרת במקביל מונוטוניות צורנית מעצבנת של משולשים חדים וזוויות החוזרות על עצמן, על אף שחומר הכסף מתאים מאד לתפיסה צורנית זו, מאחר וההשתקפויות של הכסף המבריק משתתפות באופן פעיל בחגיגה.

כאשר נוצר הצורך להתגבר על המונוטוניות, מגייסים לעזרה את הצבע (תמונה 3). טיטניום ואלומיניום היו עד כה שתי המתכות היחידות שניתן לשנות את צבען בלי לאבד את האפקט המתכתי שלהן, כלומר, בלי להתכסות בחומר אחר, כמו צבע או אמאיל, לטיטניום מצטרפות מתכות אחרות השייכות לאותה משפחה כמו הטנטלום, ניוביום, צירקוניום, וולפרם.

הצביעה נעשית בשיטת האנודייז. את הטיטניום טובלים בחומצה דרכה מעבירים זרם חשמלי וכמות הזרם משנה את צבע הטיטניום. את האלומיניום צורבים, לאחר מכן מספיגים את נקבוביות החומר, שנפתחו כתוצאה מהצריבה, בצבע נוזלי הנאחז בחומר בתהליך אלקטרוליטי ולבסוף מוחתם בתוך החומר ע"י הרתחה.

1989